

Sprog og fag

Temaet for dette nummer af Sprogforum er sammenhængen mellem sprog og fag, og de artikler vi bringer har alle det tilfælles at de beskæftiger sig med en sprogundervisning der er målrettet mod bestemte kommunikationssituationer i en praktisk faglig virkelighed. Selvom det er Sprogforums politik at dække flere fremmedsprog og dansk som andetsprog, har artiklerne denne gang - med en enkelt undtagelse - det tilfælles at de beskæftiger sig med engelsk, og det afspejler naturligvis det engelske sprogs status som det mest udbredte internationale sprog i den praktiske faglige verden.

Den pædagogik sproglæreren skal udvikle for at forbinde sprogindlæring med den faglige virkelighed, må tage hensyn til en række områder der er forskellige fra en mere 'almen' sprogundervisning; det gælder bl.a.: Rammerne for undervisningen, deltageres kommunikative behov og det sprog der skal læres. Samtidig må man hævde at den såkaldt 'almene' sprogundervisning kunne vinde ved at sproglærere, planlæggere og andre eksplicit gjorde sig lignende overvejelser.

Rammerne

I artiklerne er der eksempler på fagrettet sprogundervisning i to forskellige

sammenhænge: Inden for uddannelsesystemet hvor undervisningen indgår som et led i en faglig uddannelse, eksemplificeret med teknisk skole (**Kent Andersen, Anne Due**) og Politiskolen (**Jan Schubert**) der skal kvalificere deltagerne til et senere arbejdsliv, og i forbindelse med deltageres arbejde i f.eks. en virksomhed hvor en sproglig efteruddannelse (*in-service training*) har til formål at sætte deltagerne i stand til at udføre deres jobfunktioner i en international sammenhæng (**Mark Grundy, Caroline Graham & Freda Mishan, Karl-Heinz Pogner**).

I den første sammenhæng er deltagerne kun i begrænset omfang ude i den virkelighed hvor sproget senere efter endt uddannelse skal anvendes, og der er på forhånd lagt nogle rammer for undervisningen i form af fagplaner og læreplaner. Det er karakteristisk at deltagerne tilegner sig fremmedsproget som led i den faglige undervisning. Et andet institutionelt bestemt træk ved undervisningen er at den også indeholder fagligt almene og holdningsprægede elementer. På Politiskolen læses således skønlitterære værker som kan danne udgangspunkt for en diskussion af bl.a. 'John Wayne syndromet'.

I den sproglige efteruddannelse har deltagerne allerede en faglig viden fra

deres arbejde, og sprogundervisningen har normalt til formål at sætte dem i stand til også at udføre deres arbejde i internationale sammenhænge. Denne undervisning kan, især hvis den udbydes af undervisningsinstitutioner som handelsskole, teknisk skole med offentlig økonomisk støtte, have et på forhånd fastlagt indhold, men mange af de kurser der gennemføres af private kursusudbydere er skræddersyede til deltagerens og deres arbejdspladsers behov. Her spiller markedsforhold og arbejdspladsens ønsker ind som afgørende for kursets form og indhold, som **Mark Grundy** viser i sin artikel. Den 'à la carte' kursusmodel han præsenterer, er et forsøg på en praktisk løsning på modsætningen mellem på den ene side sprogudbyderens og deltagerens ønske om at få et kursus der fuldt ud er tilpasset deres sprogbehov og på den anden side kundens, dvs. virksomhedens ønsker om at købe et håndgribeligt og på forhånd identificeret produkt.

De kommunikative behov

For at kunne målrette undervisningen efter de behov deltagerne har for at kunne klare sig sprogligt i bestemte kommunikationssituationer anvendes ofte en sprogbehovsanalyse, der kan være mere eller mindre omfattende og detaljeret. Inden for uddannelsessystemet afspejler læreplanerne de generelle kommunikative behov eller de mere specifikke kommunikative målsituationer som målgrupperne forventes at skulle kunne klare sig i. Inden for AMU-området bliver der således udviklet uddannelser der bygger på en omfattende analyse af målgruppernes sprogbehov¹.

På kurser hvor det ikke er deltagerne der skal tilpasse sig behov som er nedlagt i læreplanerne, men hvor indhold og form tilpasses deltagerens behov, kan der fra udbyderens side være foretaget en forudgående analyse af virksomhedens / organisationens og de enkelte deltageres sprogbehov i direkte relation til arbejdssituationerne; virksomheden kan selv have undersøgt behovene, eller underviseren kan mere uformelt lave aftale med deltagerne om kursets form og indhold. (**Mark Grundy, Caroline Graham & Freda Mishan** og **Jan Schubert** giver eksempler på sprogbehovsanalyser).

Metoderne til sprogbehovsanalyse kan f.eks. være interviews, spørgeskemaer, 'skygning' af folk under udførelse af deres jobfunktioner, men under alle omstændigheder er sprogbehov langt fra en entydig og objektiv størrelse der uden videre kan identificeres og måles.

For det første kan man skelne mellem *anvendelsesbehov* (hvad sproget skal bruges til i relation til jobfunktionerne, f.eks. bestille reservedele, skrive rapport, reparere en maskine, anholde en mistænkt), *indlæringsbehov* (hvad indhold og metode skal være for at fremme deltagerens sprogindlæring) og *forbedringsbehov* (hvad deltageren har behov for at lære for at forbedre sit sproglige niveau).

Hvad anvendelsesbehovet helt præcist er, kan være vanskeligt at fastholde. Hvis man er ansat til at bestille reservedele pr. telefon og fax hos en udenlandsk leverandør, kommer man ikke uden om at skulle kunne gøre sig for-

ståelig på fremmedsprog. Men hvis man på den anden side som led i sine jobfunktioner får en henvendelse i telefonen fra udlandet, og kollegaen, der har de samme jobfunktioner og i øvrigt er god til sprog, besvarer opringningen, har man så selv et sprogbehov? Den enkeltes anvendelsesbehov kan sagtens være en ret subjektiv størrelse.

Anvendelsesbehov og indlæringsbehov kan stå i modsætning til hinanden. Det er ikke sikkert at en motiverende og effektiv sprogundervisning kan sigte direkte mod de kommunikative målsituationer, men må gå en pædagogisk omvej for at nå frem til målet. Det er således ikke givet at deltagerne på et hold der skal undervises i manualer fra første lektion er klar til at kaste sig ud i sådanne tekster. Deltagernes holdninger, sproglige forudsætninger, indlæringsstil osv. kan gøre det nødvendigt at starte med alment faglig sprog og måske arbejde med at styrke selvtilliden og sproget gennem mundtlige aktiviteter inden læsningen af manualerne. Og er den virksomhed der har bestilt kurset indstillet på det, og er der plads til det inden for læreplanens rammer?

Hvilke behov der er tale om, afhænger også af *hvis behov* det er man undersøger: Deltagernes eller kundens / aftage-rens? Der kan være mange diskussioner på en erhvervsskole mellem lærere og elever om hvorvidt man får brug for sprog i sit senere arbejde, og hvad slags sprog det i givet fald skal være. Ligeledes kan elevernes arbejdspladser / mestre have deres holdninger til spørgsmålet. Har en kommende automekani-

ker f.eks. brug for andet end at kunne læse værkstedshåndbøger, og er de fleste i øvrigt ikke oversat til dansk? Indholdet af og typen af sproglige efteruddannelseskurser kan være bestemt af arbejdspladsens overordnede strategi: Arbejder medarbejderne i selvstyrende grupper så de har brug for flere kompetencer, herunder sproglige, end hvis organisationen er mere hierarkisk? Sprogbehov er således i høj grad et resultat af strategiske beslutninger: Skal togførere være i stand til at yde service over for passagererne på ét eller flere fremmedsprog? Skal nogle af medarbejderne i Told & Skat være i stand til tale med indvandrere på tyrkisk om moms-forhold?

Endelig er spørgsmålet *hvilken slags* sprog der er brug for. Hvor meget alment sprog og hvor meget fagsprog? Hvor korrekt skal sproget være for at man kan klare kommunikationssituationerne, eller for at det lever op til kommunikationspartnerens og dennes organisations forventninger? Her er det nødvendigt at afdække en række parametre i de kommunikative målsituationer undervisningen skal rette sig imod: Færdighed (tale / lytte / læse / skrive), kommunikationspartner(e), emne for kommunikationen, kommunikationssted, medie, formål. Alle disse parametre har betydning for hvad det er for en slags sprog der er brug for. I en analyse af en række offentligt ansattes sprogbehov (se note 1) viste det sig således at den samme kommunikationssituation kunne skifte karakter afhængigt af om formålet var at udøve myndighed eller at yde service; det gælder f.eks. for togførere og S-togsrevisorer.

Sproget

En tilbagevendende diskussion inden for fagsprogsundervisningen er hvad fagsprog helt præcis er, om det adskiller sig fra 'alment' sprog og i givet fald hvordan. Fokuserer man på sprogets form side, er der ikke nogen træk som udelukkende optræder i fagsprog, selvom de måske optræder med større hyppighed, f.eks. nominaliseringer, anvendelse af passivkonstruktioner. Men hyppigheden af bestemte træk er bestemt af sprogets pragmatiske side, dvs. dets anvendelse og funktion i bestemte sprogbrugssituationer.

Teknisk sprog har til formål at skabe et teknisk perspektiv på ting og forhold i verden, f.eks. en maskines funktion, og det indebærer at der skal refereres til dem på en præcis, systematisk og entydig måde, og til dette formål vælges de træk på alle sprogets niveauer - ordforråd, syntaks, diskurs - som tilsammen kan give sproget en teknisk funktion².

Fagsprog, hvori kan indgå teknisk sprog, anvendes ofte når eksperter kommunikerer indbyrdes som medlemmer af et diskursfællesskab (se **Karl-Heinz Pogner**) hvis medlemmer har bestemte traditioner og normer for og forventninger til hvordan faglige emner behandles. Det er karakteristisk for fagsprog at det i større eller mindre grad indgår i praktiske handlesammenhænge. **Ann Due** beskriver således i sin artikel hvordan hun på teknisk skole arbejder med fagsprog (opskrifter) i nær tilknytning til elevernes arbejde i køkkenet, og **Karl-Heinz Pogner** viser hvorledes tekstproduktion på en teknisk arbejds-

plads indgår som en del af en større interaktion blandt en gruppe rådgivende ingeniører.

Men også i andre sammenhænge anvendes fagsprog, f.eks. mellem interesserede amatører, i populærvidenskabelige blade osv., men hver gang tilpasses sproget til de specifikke kommunikationssammenhænge.

Hvor fagsprog, som det her er behandlet, er knyttet til faget og den faglige diskurssammenhæng, kan man om forretningsprog sige at det anvendes med henblik på at etablere forretnings-, dvs. sælger- eller kunderelationer til samtalepartnerne. Her er det deres placering i et erhverv der er bestemmende for kommunikationen, og man kunne for at skelne den fra den faglige kommunikation tale om *erhvervskommunikation*, og det sprog der anvendes for *erhvervsprog*³. **Mark Grundy** præsenterer et kursustilbud til personer i virksomheder der omfatter de erhvervsproglige kompetencer deltagerne har brug for.

Teknisk sprog, fagsprog og erhvervsprog kan godt optræde sammen i den samme kommunikationssituation og være flettet ind i hinanden⁴.

Pædagogikken

I artiklerne bliver der givet forskellige bud på hvordan man sprogpedagogisk i de givne sammenhænge kan formidle sammenhængen mellem sprog og fag og dermed give deltagerne de specifikke kommunikative kompetencer de har brug for.

Caroline Graham & Freda Mishan præsenterer en model for fire forskellige grader af integration af sprog og fag og giver for hver af dem et konkret eksempel på et kursus. I den ene ende af modellen falder undervisningen af fag og sprog sammen, og i den anden ende foregår de adskilt fra hinanden.

Ann Due viser hvorledes man på teknisk skole, hvor eleverne forberedes til udøvelsen af deres fag, gennem det sproglige arbejde med opskrifter orienterer undervisningen mod de faglige aktiviteter eleverne udfører i køkkenet. Herigennem skaber man en tværfaglig *helhedsorientering* af undervisningen.

Kent Andersen, der også arbejder på en teknisk skole har ligeledes en helhedsorientering af undervisningen som mål. Gennem et 'task'-baseret undervisningsforløb forsøger han at integrere engelskundervisningen og undervisningen i informationsteknologi. Arbejdet med „The Web Page Task“ og en lang række under-'tasks' giver ham samtidig mulighed for at lave en differentieret undervisning.

Politiskolen er også en uddannelsesinstitution hvor eleverne forberedes til deres fremtidige arbejde, og **Jan Schubert** viser hvorledes man her gennem en række cases eller rollespil kan simulere og træne de situationer eleverne senere vil komme til at stå i. I nogle tilfælde arbejdes der også her tværfagligt idet sproglæreren deltager i andre læreres undervisning i politifaglige emner.

Karl-Heinz Pogner understreger hvorledes man i den sproglige efteruddannelse af fagfolk der er i arbejde, kan tage udgangspunkt i den faglige viden som en ressource, og han giver en række konkrete idéer til aktiviteter hvor sprogindlæringen foregår på selve arbejdspladsen i direkte tilknytning til det faglige arbejde. Han slutter sin artikel med dette optimistiske perspektiv: „Mon ikke erfaringerne fra denne form for sprogundervisning på et tidspunkt også kan smitte af på fremmedsprogspædagogikken som helhed?“

Dette perspektiv vil redaktionen også gerne gøre til sit med dette temanummer om integration af sprog og fag.

Som kronik ha vi denne gang bedt **Preben Bagger** om at skrive om esperanto.

REDAKTIONEN

Noter

1 Sprogbehovsanalysen, der udføres af Michael Svendsen Pedersen fra LINGVA FRANCA Sprog & Kultur, omfatter bl.a. togførere, S-togsrevisorer, fiskeribetjente, fængselsfunktionærer.

2 Jakobsen, Karen Sonne & Michael Svendsen Pedersen: Sproget på arbejde. Erhvervsskolerne Forlag, 1993.

Pedersen, Michael Svendsen: Varmtvandsafsvampningsanlæg – og andre faglige udtryk. i: Sprogforum nr. 3, 1995. Danmarks Pædagogiske Bibliotek.

3 Pogner, Karl-Heinz: Sådan får vi kamelen gennem nåleøjet. i: Perspektiv nr. 1, februar 1998. Handelshøjskole Syd – Ingeniørhøjskole Syd.

4 Jakobsen & Pedersen 1993.